

Mirjana Senić Ružić¹, Ivana Pantić², Marija Šarančić³

Razvijanje digitalne pismenosti u porodičnom kontekstu: digitalna pismenost roditelja i osnaženost za digitalno roditeljstvo⁴

Apstrakt: Cilj ovog rada je sagledavanje nivoa digitalne pismenosti roditelja i njihove osnaženosti za digitalno roditeljstvo, što predstavlja značajan preduslov za razvijanje digitalne pismenosti dece u porodičnom okruženju. Rad je deo šire studije o digitalnom roditeljstvu, s fokusom na percepciju roditelja o sopstvenoj digitalnoj pismenosti, njihovoj osnaženosti, kao i ulozi u razvijanju digitalnih veština kod dece. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 611 roditelja s teritorije Srbije. Rezultati pokazuju da se digitalna pismenost roditelja može sagledati kroz dve glavne dimenzije – tehničko-bezbednosnu i komunikaciono-kreativnu. Takođe, ustanovljeno je da postoji pozitivna korelacija između nivoa digitalne pismenosti roditelja i njihove osnaženosti za digitalno roditeljstvo. Podaci o osnaženosti roditelja za digitalno roditeljstvo i njihovom doprinosu razvoju digitalne pismenosti kod dece ulivaju optimizam, ali uprkos tome, gotovo polovina ispitanih roditelja ne prepoznaje sopstvenu ulogu u razvijanju digitalne pismenosti svoje dece.

Ključne reči: digitalna pismenost, digitalno roditeljstvo, osnaženost roditelja, porodični kontekst

¹ Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, <https://orcid.org/0000-0001-8660-6131> (mirjana.senic@f.bg.ac.rs).

² Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, <https://orcid.org/0000-0001-7176-9720>

³ Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, <https://orcid.org/0009-0002-4837-0855>

⁴ Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03-66/2024-03/ 200163).

Digital Literacy Development in the Family Context: Parents' Digital Literacy and Empowerment for Digital Parenting⁵

Abstract: The paper aims to examine the parents' digital literacy and empowerment for digital parenting, which are prerequisite for developing their children's digital literacy in the family context. The paper is part of a broader study focusing on digital parenting and aims to explore the parents' views of digital literacy, as well as their empowerment and role in developing their children's digital literacy. The research involved the survey of 611 parents in Serbia. The data show that the relevant aspects of the parents' digital literacy can be categorised into two dimensions – technical-security and communication-creative. The parents' digital literacy is correlated with their empowerment for digital parenting. While the data on the parents' empowerment for digital parenting and support for the development of their children's digital literacy are optimistic, nearly half of the surveyed parents fail to recognise their own role in the development of their children's digital literacy.

Keywords: digital literacy, digital parenting, parent empowerment, family context

Uvod

Digitalna pismenost je fenomen o kome se raspravlja već više od dve decenije. Ona predstavlja ne samo potrebu, već i uslov i pravo svakog građanina u savremenom društvu (OECD, 2001). Najopštije rečeno, digitalna pismenost obuhvata veštine i sposobnosti neophodne za život, učenje i rad u digitalnom dobu (Jisc, 2014). To podrazumeva da digitalno pismena osoba ima funkcionalni pristup tehnologijama, razvijene određene veštine za njihovo korišćenje, sposobnost primene digitalnih tehnologija u različitim situacijama, kao i kreativno prisvajanje tih tehnologija kroz oblikovanje sopstvenog digitalnog identiteta (Senić Ružić, 2021; Sharpe & Beetham, 2010). Drugim rečima, digitalna pismenost podrazumeva *osnaženost* za adekvatnu upotrebu digitalnih tehnologija i resursa, koja treba da bude autonomna, kritička i kreativna i da pomaže u rešavanju problema, obavljanju poslova, kreiranju sadržaja, ali i za komunikaciju i učenje u digitalnom okruženju (Senić Ružić, 2021).

Digitalne tehnologije već izvesno vreme predstavljaju neizostavan deo porodičnog života, donoseći niz promena u porodičnim odnosima, načinu funkcionisanja porodice i ostvarivanju roditeljske uloge (Pantić, 2021). Ove promene dovele su do povećane potrebe za razvijanjem koncepta digitalnog roditeljstva (Livingstone & Byrne, 2018; Livingstone & Helsper, 2008), u okviru koga se očekuje da ro-

⁵ The research was funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia within its programme funding scientific and research activities at the Faculty of Philosophy of the University of Belgrade (Contract No. 451-03-66/2024-03/ 200163).

ditelji adekvatno koriste digitalne tehnologije i na odgovarajući način podržavaju i usmeravaju dečje digitalne aktivnosti. Na taj način otpočela je „konstantna borba“ (Livingstone & Helsper, 2008) roditelja sa novim izazovima i odgovornostima koje donosi digitalno roditeljstvo. Ovo podrazumeva ne samo kontinuirano unapređivanje sopstvene digitalne pismenosti, već i aktivno razvijanje digitalne pismenosti kod dece. Na toj osnovi definisan je cilj ovog rada: ispitivanje perspektive roditelja o digitalnoj pismenosti, njihovoj ulozi u razvijanju digitalnih vaština kod svoje dece i njihovoj osnaženosti za uspešno digitalno roditeljstvo.

Razvijanje digitalne pismenosti u porodičnom kontekstu

Iako pripadaju digitalnom dobu, deca zbog svoje prirodne nezrelosti nisu spremna za pravilnu upotrebu digitalnih tehnologija (Law et al., 2018). Zbog toga je pomoć, podrška i usmeravanje od strane odraslih neophodna kako bi deca mogla da na adekvatan način koriste mogućnosti tehnologije i prepoznaju njihove opasnosti i potencijalne rizike. Istraživanja pokazuju da, pored ključne uloge odraslih, na oblikovanje načina podrške dečjim digitalnim aktivnostima utiču i dostupnost resursa kao i kulturne prakse različitih okruženja (Plowman et al., 2010). Drugim rečima, razvijanje digitalne pismenosti dece zahteva razmatranje tri ključna aspekta: dostupnost tehnologije u porodičnom okruženju, načina na koji se ta tehnologija koristi i uloge roditelja u podršci i usmeravanju dečjih digitalnih aktivnosti.

Danas deca dolaze u kontakt sa digitalnim tehnologijama u znatno mlađem uzrastu nego što je to bilo ranije. Prema tome, detinjstvo predstavlja ključni period za razvijanje digitalne pismenosti i formiranje zdravog i uravnoteženog odnosa prema digitalnom okruženju (Chaudron et al., 2018; Livingstone et al., 2014; Marsh et al., 2017; Nikken & Schols, 2015). Većina dece svoja prva digitalna iskustva stiče upravo u okviru porodice, gde roditelji igraju ulogu prvih posrednika u dečjoj interakciji sa digitalnim tehnologijama, te imaju važnu ulogu u njihovom digitalnom opismenjavanju. U skladu sa tim, razvijanje digitalne pismenosti dece u porodičnom kontekstu može se posmatrati na dva nivoa: vaspitno-kontekstualnom i obrazovno-posredujućem.

Vaspitno-kontekstualni i obrazovno-posredujući nivo razvijanja digitalne pismenosti u porodičnom kontekstu

Vaspitno-kontekstualni nivo. Ovaj nivo obuhvata dva aspekta i podrazumeva zastupljenost i upotrebu digitalnih tehnologija u porodičnom kontekstu. Prvi aspekt koji se odnosi na zastupljenost digitalnih tehnologija, ukazuje na značaj stvaranja

digitalnog okruženja prilagođenog ne samo vrednostima i prioritetima roditelja, već i individualnim potrebama i kompetencijama svakog deteta (Mascheroni et al., 2016). Drugim rečima, za razvijanje digitalne pismenosti dece u porodičnom okruženju neophodno je da ona imaju funkcionalni pristup tehnologiji, bilo da su u pitanju uređaji koje koriste i roditelji i deca, ili uređaji namenjeni isključivo deci. Drugi aspekt vaspitno-kontekstualnog nivoa se odnosi na upotrebu digitalnih tehnologija od strane roditelja koji svojim stavovima i načinom korišćenja spontano oblikuju dečji odnos prema digitalnom svetu. Roditelji tehnologiju koriste u različite svrhe (za obavljanje posla, komunikaciju, zabavu ili učenje) i kroz te aktivnosti deca često nesvesno preuzimaju obrasce ponašanja. Odnos roditelja prema tehnologiji i njihov nenamerni uticaj čine vaspitni porodični kontekst, gde roditelji, možda i nesvesni svoje uloge u digitalnom opismenjavanju dece, kroz svoje digitalne navike posredno utiču na način na koji deca pristupaju tehnologiji i grade svoje digitalno iskustvo.

Obrazovno-posredujući nivo. U procesu razvijanja digitalne pismenosti obrazovno-posredujući nivo podrazumeva roditeljsko posredovanje, odnosno medijaciju. To su *namerne* prakse roditelja usmerene na podržavanje i vođenje dece ka pravilnoj i odgovornoj upotrebi digitalnih tehnologija, odnosno situacije u kojima roditelji uče svoju decu kako da koriste tehnologiju. U porodičnom kontekstu, roditelji razvijaju svoje prakse delovanja i u odnosu na dečje digitalne aktivnosti. Pomenute prakse predstavljaju roditeljske napore da regulišu i upravljaju dečjim interakcijama sa digitalnim tehnologijama (Mascheroni et al., 2016; Macsheroni et al., 2018). Kroz njih roditelji imaju dvostruku ulogu: da vaspitavaju i obrazuju svoju decu za odgovorno korišćenje digitalnih alata i da ih pripreme za život u digitalnom društvu. Roditeljsko posredovanje može se odvijati kroz dva osnovna pristupa – restriktivan (ograničavanje i postavljanje pravila o upotrebi tehnologije) ili aktivan (otvorena komunikacija, kritičko razmišljanje, kreativnost...).

Da bi se digitalna pismenost razvijala u porodičnom kontekstu neophodno je da roditelji budu adekvatno osnaženi za tu ulogu. Prema teoriji osnaživanja, ovaj koncept podrazumeva i proces osnaživanja i rezultat postignutog nivoa osnaženosti (Zimmerman, 2000). U kontekstu razvijanja digitalne pismenosti kod dece, osnaživanje roditelja obuhvata procese koji omogućavaju pristup resursima i tehnologijama, uspostavljanje kontrole nad njihovim korišćenjem i primenu strategije za posredovanje u dečjim digitalnim aktivnostima. Drugim rečima, osnaženost roditelja za razvijanje digitalne pismenosti kod dece se posmatra kroz dve ključne dimenzije: 1) osnaženost za adekvatnu upotrebu digitalnih tehnologija i resursa (digitalna pismenost roditelja); i 2) osnaženost za digitalno roditeljstvo, koja se odnosi na sposobnost roditelja da posreduje i usmeravaju dečje aktivnosti u digitalnom okruženju.

Upotreba digitalnih tehnologija u porodičnom vaspitnom kontekstu

Kontekst porodičnog doma ima ključnu ulogu na razvoj dece uopšte, a istraživanja pokazuju da posebno utiče na načine na koje deca koriste tehnologiju (Plowman et al., 2012). U savremenom društvu digitalne tehnologije su dostupne gotovo svima. Podaci Eurostata ukazuju na konstantni porast upotrebe tehnologije i interneta u okviru domaćinstava i među pojedincima (Eurostat, 2023). To potvrđuju i podaci Republičkog zavoda za statistiku koji, pored intenzivne upotrebe mobilnih telefona, ističu i intenzivnu upotrebu računara, korišćenje interneta i posedovanje naloga na društvenim mrežama među pojedincima u Srbiji (Kovačević et al., 2022). Pored statističkih podataka, i druga istraživanja ukazuju na to da su digitalne tehnologije „duboko ukorenjene u porodični život“ (Livingstone et al., 2018, str. 3).

Istraživanja sprovedena na uzorku roditelja pokazuju da oni najčešće koriste računare i mobilne telefone, ali su prisutni i uređaji poput tableta i konzola za video igre (Kildare & Middlemiss, 2017; Livingstone et al., 2017b). Mlađi roditelji koriste veći broj različitih uređaja (Lorenz & Kapella, 2020). Slični rezultati zabeleženi su i u Srbiji gde oko 99% odraslih od 25 do 54 godine starosti koristi mobilni telefon i internet. Najčešće aktivnosti uključuju komunikaciju, informisanje i učešće u društvenim mrežama, a zabeležena je i upotreba interneta za elektronsko bankarstvo, korišćenje usluga javne uprave i trgovine (Kovačević et al., 2022). Roditelji takođe koriste digitalne tehnologije i za osnaživanje roditeljskih veština (Pantić, 2022), kreiranje prilika za učenje, ali i za nadzor i regulisanje dečjih digitalnih aktivnosti (Anderson et al., 2016; FOSI, 2020; Livingstone et al., 2018; Senić Ružić et al., 2023). Pomenuti nalazi nam govore o tehnološki bogatom okruženju, gde aktivni korisnici tehnologije, poput roditelja, omogućavaju deci da se u okviru porodica susretnu sa tehnologijom i počnu da je koriste. Na taj način, u porodičnom vaspitnom kontekstu započinje razvoj digitalne pismenosti kod dece.

Roditelji kao modeli i njihovi stavovi o tehnologiji

Pored tehnološki bogatog okruženja u okviru porodice, značajni faktori koji oblikuju dečje korišćenje tehnologije su intenzitet i način na koji roditelji koriste tehnologije. Istraživanja ukazuju na to da deca najčešće posmatraju, usvajaju i oponašaju digitalne aktivnosti roditelja ili starije braće i sestara (Chaudron et al., 2018; Garmendia et al., 2020; Lorenz & Kapella, 2020; Nevski & Siibak, 2016). Prema tome, važno je osvrnuti se na značaj roditeljskog modela, koji oblikuje dečji odnos prema tehnologiji. Nasuprot brojnim istraživanjima koja su usmere-

na na digitalne aktivnosti dece, način na koji roditelji koriste tehnologiju daleko je manje istražen (Lorenz & Kapella, 2020). Za analizu roditeljskog digitalnog ponašanja najčešće koristimo podatke o upotrebi digitalnih tehnologija koje su usmerene na odraslu populaciju, ne nužno na roditelje. Na primer, istraživanja pokazuju da odrasla populacija intenzivno koristi tehnologiju i internet, ali da zastupljenost upotrebe interneta opada sa godinama starosti (Ofcom, 2023). Roditelji dece mlađeg uzrasta upravo pripadaju populaciji koja najintenzivnije koristi internet prema ovom izveštaju.

Stavovi roditelja o tehnologiji i njenim obrazovnim potencijalima su takođe faktor koji oblikuje dečji pristup i načine korišćenja tehnologije (Nikken & Schols, 2015). Roditelji su oprezni kada iskazuju optimistične stavove o tehnologiji (Livingstone et al., 2018). Istraživanje sprovedeno u Srbiji pokazalo je da roditelji imaju podeljena mišljenja o pozitivnim aspektima tehnologije (Senić Ružić et al., 2023). Roditelji uglavnom smatraju da im tehnologija olakšava svakodnevni život, izdvajajući njen potencijal za povezivanje sa drugima i sticanje znanja, dok u kontekstu dečje upotrebe prepoznaju njen značaj za učenje i za razvijanje neophodnih veština za život u digitalnom dobu. Isto istraživanje je pokazalo da su roditelji redovni korisnici tehnologija i društvenih mreža, ali se ne osećaju svi sigurno i slobodno da pretražuju određene sadržaje na internetu, što otvara pitanje njihove osnaženosti da u procesu digitalne socijalizacije podrže i usmeravaju svoju decu.

Digitalna pismenost roditelja i osnaženost za digitalno roditeljstvo

Da bi roditelji mogli da podrže razvoj digitalne pismenosti svoje dece, očekuje se da i oni sami budu digitalno pismeni. Kako je ranije pomenuto, digitalna pismenost se najopštije može odrediti kao skup sposobnosti neophodnih za život, učenje i rad (Jisc, 2014), a u kontekstu ovog rada i za roditeljstvo u digitalnom dobu. Romero određuje digitalnu pismenost roditelja kroz četiri glavna skupa digitalnih veština koje su roditeljima neophodne za upravljanje i podržavanje dečjih digitalnih aktivnosti: osnovne digitalne veštine, komunikacione veštine, kreativnost i veštine za celoživotno učenje (Romero, 2014). U osnovne digitalne veštine spadaju upravljanje privatnošću, sadržajima i tehnologijom. Drugi skup podrazumeva upravljanje komunikacijom i interakciju, kao i socio-emocionalnu regulaciju upotrebe tehnologije. U okviru kreativnosti nalaze se veštine za rešavanje problema, upotreba tehnologije za kreativne projekte, ali i samoregulacija upotrebe tehnologije i usmeravanje pažnje. Poslednji skup veštine za celoživotno

učenje obuhvata veštine za pretraživanje relevantnih informacija, kao i korišćenje tehnologije kao alata za kognitivnu podršku celoživotnom učenju.

Naime, digitalna pismenost roditelja je ključna varijabla koja predviđa samoeфикаsnost u domenu digitalnog roditeljstva (Fidan & Olur, 2023) i povezana je sa njihovom sposobnošću da adekvatno podrže dečje digitalne aktivnosti (Garmendia et al., 2020; Pons-Salvador et al., 2022). Digitalno roditeljstvo se najčešće određuje kroz roditeljska nastojanja i postupke usmerene na vođenje i podršku dečjih aktivnosti u digitalnom okruženju – roditeljsko posredovanje ili medijacija (Livingstone & Byrne, 2018; Livingstone & Helsper, 2008; Modecki et al., 2022). Najzastupljenije prakse roditeljskog posredovanja u dečjim digitalnim aktivnostima su restriktivna i aktivna medijacija (Livingstone & Helsper, 2008). Restriktivna medijacija uključuje uspostavljanje strogih pravila i ograničenja prilikom korišćenja tehnologija, dok aktivna medijacija podrazumeva podsticanje dece da kreativno koriste tehnologije, često kroz zajedničke aktivnosti. Roditelji imaju običaj da procenjuju digitalne veštine svoje dece (Livingstone et al., 2014; Senić Ružić et al., 2023) i značajan procenat njih izjavljuje da od svog deteta uči kako da koristi određene digitalne alate ili platforme (FOSI, 2015). To su uglavnom mišljenja roditelja čija su deca tinejdžeri, dok je samopouzdanje roditelja za praćenje dečjih digitalnih aktivnosti veće što su deca mlađa (FOSI, 2014).

Digitalna pismenost roditelja je veoma važna u posredovanju i podršci dečjim digitalnim aktivnostima. Digitalno pismeniji roditelji imaju pozitivnija mišljenja o obrazovnom potencijalu digitalnih tehnologija, podstiču i podržavaju dečje digitalne aktivnosti i adekvatno korišćenje tehnologije, odnosno primenjuju strategije aktivnog posredovanja u dečjim digitalnim iskustvima (Chaudron et al., 2018; Livingstone et al., 2015; Livingstone et al., 2017a; Livingstone et al., 2018; Mascheroni et al., 2016; Nikken & Schols, 2015; Pons-Salvador et al., 2022). S druge strane, roditelji sa slabije razvijenim digitalnim veštinama primenjuju više restriktivne oblike roditeljske medijacije ili postavljaju nedosledna pravila za korišćenje tehnologije (Garmendia et al., 2012; Nikken & Schols, 2015) koja nisu u skladu sa idejom razvijanja digitalne pismenosti kod dece. Istraživanja pokazuju i značaj nivoa obrazovanja roditelja i njihovih digitalnih veština i da digitalno pismeniji roditelji pružaju više podrške deci u digitalnim aktivnostima (Zhang & Livingstone, 2019), odnosno kreiraju povoljniji vaspitni kontekst za razvijanje digitalne pismenosti dece.

Doživljaj sopstvene kompetentnosti roditelja je važan za razvoj digitalne pismenosti dece, jer ukoliko postoji nedostatak poverenja u sopstvene mogućnosti, to se može negativno odraziti na ostvarivanje punog potencijala digitalnih mogućnosti dece (Garmendia et al., 2020). Ohrabrujući je rezultat da na našim prostorima većina roditelja smatra da su dovoljno kompetentni da pomognu svom detetu (školskog uzrasta) u korišćenju digitalnih tehnologija, odnosno da su osnaženi za praće-

nje, regulisanje i pružanje podrške deci u razvijanju digitalnih veština (Senić Ružić et al., 2023). Roditeljska kompetentnost je donekle potvrđena i iz perspektive dece koja izjavljuju da sa roditeljima razgovaraju o tehnologiji, ali i da im roditelji objašnjavaju i pomažu u adekvatnom korišćenju tehnologije (Kuzmanović et al., 2019).

Važnost digitalne pismenosti roditelja može se posmatrati kroz rizike koji nastaju usled njenog izostanka, a koje Romero (2014) razvrstava u tri kategorije.

Prvu grupu čine *rizici koji se odnose na upravljanje privatnošću dece*. Ponošni roditelji, ali digitalno nedovoljno opismenjeni, postavljaju na internet različite sadržaje i informacije o svojoj deci, najčešće dostupne i vidljive svima.

U drugu grupu spadaju *tehnološki rizici* i u okviru nje Romero razlikuje dve krajnosti roditelja: *tehnofobe* – koji smatraju da njihova deca treba da odrastaju bez upotrebe tehnologije i *tehnofile* – koji prenaplaćavaju prednosti i zanemaruju rizike koje tehnologija sa sobom nosi.

U trećoj grupi svrstani su *rizici zasnovani na sadržajima i interakcijama koje se ostvaruju putem digitalnih tehnologija*. Internet ima otvoren pristup za svakoga, a za sada nijedna roditeljska strategija za zaštitu dece od neprimerenih sadržaja i zlonamernih interakcija nije bez nedostataka i manjkavosti. To znači da roditelji moraju biti vešti da izrade što bolje strategije za zaštitu svoje dece od takvih opasnosti, ali i da na odgovarajući način reaguju kada prvobitnom strategijom to ne uspeju da ostvare.

Svi prethodno navedeni nalazi govore u prilog tome da su digitalna pismenost roditelja i osnaženost za digitalno roditeljstvo značajni uslovi za razvijanje digitalne pismenosti dece u porodičnom kontekstu, pa se iz tog razloga nalaze u fokusu ovog istraživanja.

Metodologija

Ovo istraživanje predstavlja deo šire studije čiji je predmet digitalno roditeljstvo, s posebnim naglaskom na razvijanje digitalne pismenosti u porodičnom kontekstu. Primarni fokus studije je digitalni porodični vaspitni kontekst, odnosno roditeljski postupci kojima se regulišu, usmeravaju i podržavaju dečje digitalne aktivnosti i razvija digitalna pismenost dece. U okviru studije se razmatraju i dva ključna aspekta koja utiču na ovaj prosek: digitalna pismenost roditelja i njihova osnaženost za digitalno roditeljstvo. Istraživanje je usmereno na sledeća istraživačka pitanja:

- 1) Kako roditelji procenjuju sopstvenu digitalnu pismenost?
- 2) Kakvo je mišljenje roditelja o digitalnoj pismenosti dece i kako se ona kod dece razvija?
- 3) Koliko su roditelji osnaženi za digitalno roditeljstvo?

Uzorak je prigodan i čini ga 611 roditelja sa teritorije Srbije, čija su deca uzrasta od 10 do 15 godina. Struktura uzorka je data u Tabeli 1. Što se tiče strukture uzorka, treba napomenuti da postoji prezastupljenost učesnica u ovom istraživanju. To nije redak slučaj budući da se majke radije odazivaju istraživanjima na temu roditeljstva (Bodroški Spariosu, 2004).

Tabela 1. Struktura uzorka

		Frekvencije f	Procenat %
Pol	muški	72	11,8
	ženski	539	88,2
Godine života	29–39	180	29,5
	40–49	371	60,7
	50–62	60	9,8
Nivo obrazovanja	Osnovna škola	23	3,8
	Srednja škola	253	41,4
	Viša ili visoka škola	97	15,9
	Fakultet	180	29,5
	Magisterijum ili master	48	7,9
Mesto stanovanja	Doktorat	10	1,6
	Beograd i okolina	261	42,7
	Drugi gradovi sa okolinom	350	57,3
	Ukupno	611	100,0

Instrument, tok istraživanja i obrada podataka

U istraživanju je korišćena eksplorativna i deskriptivno-analitička metoda, a za prikupljanje podataka tehnika anketiranja. Roditeljima je elektronskim putem distribuiran upitnik sa elementima skale procene, kreiran za potrebe ovog istraživanja.

U radu je predstavljen deo podataka iz šire studije o digitalnom roditeljstvu, prikupljen na osnovu instrumenta posebno kreiranog za potrebe istraživanja. Celokupan instrument se sastoji od deset skala procena (trostepenih, četvorostepenih i petostepenih). Za ovaj rad iskorišćene su tri grupe pitanja, odnosno četiri skale procene, od kojih je jedna petostepena skala procene (od 1 – uopšte se ne snalazim do 5 – odlično se snalazim), i tri četvorostepene skale slaganja (od 1 – uopšte se ne slažem do 4 – u potpunosti se slažem).

U prvoj grupi nalaze se pitanja o digitalnoj pismenosti roditelja i načinima korišćenja tehnologije, predstavljena u vidu dve skale procene. Prva je petostepena skala za procenu digitalne pismenosti i sastoji se od 17 reprezentativnih stavki koje opisuju određene digitalne aktivnosti i odgovaraju definisanim komponentama u Evropskom okviru digitalnih kompetencija za sve građane (*DigComp*): informaciona i pismenost podataka; komunikacija i saradnja; kreiranje digitalnog sadržaja; bezbednost; rešavanje problema (Vuorikari et al., 2022). Namera je bila da se dobije što preciznija samoprocena digitalne pismenosti koja obuhvata različite aspekte ovog složenog fenomena. Pouzdanost skale, izražena koeficijentom Kronbah alfa iznosi 0,97 čime se potvrđuje da je skala pouzdana za merenje digitalne pismenosti roditelja. Na osnovu ove skale dobijena je, kao kompozitni skor, varijabla digitalna pismenost roditelja. Druga skala je četvorostepena skala slaganja, sastoji se od 7 stavki i koristila se za ispitivanje mišljenja roditelja o načinima korišćenja tehnologije i unapređivanju digitalnih veština. Pouzdanost ove skale je prihvatljivog nivoa ($\alpha=0,79$).

Drugu grupu čine pitanja o instrumentu kojima se ispituje mišljenje roditelja o digitalnoj pismenosti dece, kako se ona razvija i koja je uloga roditelja u tom procesu, a koja su formulisana u vidu četvorostepene skale slaganja od 7 stavki.

U trećoj grupi nalaze se pitanja usmerena na osnaženost roditelja za digitalno roditeljstvo, formulisana u vidu četvorostepene skale slaganja od 10 stavki. Na osnovu vrednosti koeficijenta Kronbah alfa ($\alpha=0,78$), utvrđeno je da je pouzdanost skale prihvatljiva za merenje osnaženosti roditelja za digitalno roditeljstvo, pa je na osnovu nje napravljen kompozitni skor, odnosno varijabla osnaženost roditelja za digitalno roditeljstvo.

Oснаženost roditelja za digitalno roditeljstvo je korišćena kao zavisna varijabla. Digitalna pismenost roditelja je razmatrana i kao zavisna i kao nezavisna varijabla. Uz ove varijable, korišćeni su uzrast deteta, godine starosti i nivo obrazovanja roditelja kao nezavisne varijable. Podaci su prikupljeni tokom 2023. godine i obrađeni su softverski, putem IBM SPSS Statistics, v. 26. Za obradu podataka korišćena je deskriptivna statistika, eksplorativna faktorska analiza, jednofaktorska analiza varijanse za neponovljena merenja (ANOVA) i Pirsonov koeficijent korelacije.

Rezultati istraživanja

Digitalna pismenost roditelja

Skup podataka dobijen putem skale za samoprocenu digitalne pismenosti podvrgnut je eksplorativnoj faktorskoj analizi sa ciljem da se redukuje skup manifestnih varijabli koje će biti korišćene za dalje statističke analize. Opravdanost faktorske analize utvrđena je na osnovu *Kaiser-Meyer-Olkin* testa adekvatnosti uzorkovanja,

a statistička značajnost na osnovu *Bartlett's* testa. Rezultati su pokazali da je ovaj skup podataka prikladan za faktorsku analizu, vrednost KMO je 0,96, a *Bartlett's* test pokazuje da je vrednost statistički značajna ($p=0,00$). Eksplorativnom faktorskom analizom, pod modelom glavnih komponenti uz *Varimax* rotaciju, izdvojena su dva faktora, odnosno dve dimenzije digitalne pismenosti roditelja. Ukupan procenat objašnjene varijanse ove predložene strukture iznosi 74,38% varijanse među varijablama koje su u faktoru. Faktorska zasićenja varijabli kreću se u rasponu od 0,63 do 0,83, odnosno od 0,63 do 0,81 (Tabela 2), što se može tumačiti kao izrazito visoko zasićenje, čime se potvrđuje da se pitanja grupišu u dve dimenzije digitalne pismenosti roditelja:

- 1) tehničko-bezbednosna dimenzija – bezbedno i adekvatno korišćenje digitalnih alata;
- 2) komunikaciono-kreativna dimenzija – komunikacija, kreiranje sadržaja i upravljanje informacijama na internetu.

Za potrebe daljih statističkih analiza, faktorski skorovi sačuvani su kao zasebne varijable koje reprezentuju ove dve dimenzije digitalne pismenosti roditelja. Pored ovih skorova, napravljen je i kompozitni skor na osnovu svih stavki iz skale koji čini varijablu digitalna pismenost roditelja.

Tabela 2. Matrica faktorskih težina za analizu konstrukta digitalne pismenosti roditelja

Konstrukat digitalne pismenosti roditelja	Faktorsko zasićenje
Faktor 1: Tehničko-bezbednosna dimenzija	
Umem da rešim većinu problema koji se javljaju pri korišćenju digitalnih tehnologija.	0,83
Umem da odaberem digitalni alat, uređaj, aplikaciju ili softver koji odgovara mojim potrebama i da procenim njegovu efikasnost.	0,83
Znam da rešim tehnološke probleme istražujući podešavanja i opcije programa ili alata.	0,82
Umem da primenim filtere na neželjenu elektronsku poštu.	0,79
Znam kako da reagujem ako je moj računar zaražen virusom.	0,78
Mogu da ispratim promene i zahteve novih tehnoloških dostignuća.	0,78
Umem da podesim ili izmenim bezbednosna podešavanja na svojim digitalnim uređajima.	0,78
Znam da šifriram svoju elektronsku poštu ili datoteke.	0,77
Znam kako se koriste licence i zaštita autorskih prava.	0,72
Umem da koristim različite funkcije formatiranja u okviru različitih alata (npr. generisanje pisama, spajanje dokumenata različitih formata, korišćenje naprednih formula, makroa).	0,61

Konstrukat digitalne pismenosti roditelja	Faktorsko zasićenje
Faktor 2: Komunikaciono-kreativna dimenzija	
Aktivno učestvujem u internet prostorima i koristim nekoliko elektronskih usluga (npr. usluge javnih ustanova, elektronsko bankarstvo, kupovina putem interneta).	0,81
Koristim širok raspon alata za komunikaciju na internetu (elektronska pošta, časkanje, sms, instant poruke, blogovi, mikroblogovi, društvene mreže).	0,80
Umem da se služim različitim funkcijama alata za komunikaciju (npr. video konferencije, deljenje podataka, deljenje aplikacija).	0,76
Informacije koje nađem na internetu mogu da sačuvam u različitim formatima.	0,74
Koristim različite strategije pretraživanja za pronalaženje pouzdanih informacija na internetu.	0,73
Umem da kreiram ili menjam složene multimedijalne sadržaje u različitim formatima, koristeći različite digitalne platforme, alate i okruženja.	0,64
Umem da procenjujem validnost i verodostojnost informacija pomoću niza kriterijuma.	0,63
Metod ekstrakcije: Analiza glavnih komponenti Metod rotacije: Varimax sa Kaiser normalizacijom Rotacija izvedena u tri iteracije	

Digitalna pismenost roditelja je na srednjem nivou ($M=3,28$, $SD=1,07$). Niži rezultat dobijen je u odnosu na tehničko-bezbednosnu dimenziju ($M=3,08$, $SD=0,05$), dok je nešto viši rezultat zabeležen u odnosu na komunikaciono-kreativnu dimenziju ($M=3,57$, $SD=0,04$). To znači da roditelji bolje procenjuju svoje digitalne veštine i kompetencije koje se tiču komunikacije na internetu, kreiranja digitalnih sadržaja i upravljanja informacijama, dok slabije procenjuju one digitalne veštine koje se odnose na bezbednost i rešavanje problema putem digitalnih tehnologija.

Vrednost Pirsonovog koeficijenta korelacije pokazuje da postoji statistički značajna i po intenzitetu veoma niska povezanost između digitalne pismenosti i godina života roditelja ($r=0,11$; $p=0,01$). Na osnovu jednofaktorske analize za neponovljena merenja (ANOVA) ustanovljeno je da postoje statistički značajne razlike u odnosu na nivo obrazovanja roditelja i samoprocenu digitalne pismenosti ($F=14,77$; $df=5$; $p=0,00$). Roditelji koji imaju završenu osnovnu ($M=2,80$; $SD=1,29$) ili srednju školu ($M=2,93$; $SD=1,09$) niže procenjuju sopstvenu digitalnu pismenost u odnosu na roditelje koji imaju završenu višu školu ($M=3,41$; $SD=1,06$), fakultet ($M=3,57$; $SD=0,87$), master ($M=3,86$; $SD=0,90$) ili doktorske studije ($M=4,01$; $SD=0,59$). Ovaj rezultat je u skladu sa rezultatima drugih istraživanja koja pokazuju da postoji povezanost između nivoa obrazovanja roditelja i njihovih digitalnih veština (Zhang & Livingstone, 2019).

Roditelji izveštavaju da im digitalne tehnologije olakšavaju život (70,4%) i omogućavaju da lakše uče nove stvari (67,7%), ali se mali procenat njih (37,9%)

oseća sigurno i slobodno prilikom pretraživanja sadržaja na internetu. Dobijeni podaci ukazuju na to da većina roditelja koji su učestvovali u istraživanju smatraju da digitalne tehnologije koriste razumno (78,7%) i da razumeju kako funkcionišu digitalni alati (73,6%), odnosno izjavljuju da imaju svest o sopstvenoj digitalnoj pismenosti (81,8%). Roditelji se trude da unapređuju sopstvene digitalne veštine (78,4%) i ovaj podatak korelira sa njihovom samoprocenom digitalne pismenosti ($r=0,56$; $p=0,00$).

Digitalna pismenost dece

Većina roditelja (84,2%) smatra da su deca digitalno pismenija od odraslih. Ovakvo mišljenje roditelja nije povezano sa njihovim godinama života, niti sa uzrastom deteta ($p>0,05$). Nešto manji procenat roditelja (53%) izjavljuje da njihovo dete zna više o upotrebi tehnologije u odnosu na njih, što, prema vrednosti Pirsonovog koeficijenta korelacije, nije povezano sa godinama starosti roditelja, mada postoji statistički značajna, ali niska povezanost sa uzrastom deteta ($r=0,23$; $p=0,00$). Prisutne su i statistički značajne razlike u odnosu na nivo obrazovanja roditelja i mišljenja da su deca digitalno pismenija od odraslih ($F=7,97$, $df=5$, $p=0,00$), odnosno da njihovo dete zna više o upotrebi tehnologije od njih samih ($F=5,02$, $df=5$, $p=0,00$) i to pre svega između roditelja sa završenom srednjom školom u odnosu na roditelje sa višim, fakultetskim ili postdiplomskim obrazovanjem. U okviru Tabele 3 izdvojeni su samo statistički značajni podaci koji oslikavaju ove razlike, a koji su dobijeni putem *Post hoc* LSD testa.

Tabela 3. Razlike u pogledu nivoa obrazovanja roditelja i sagledavanja digitalne pismenosti dece – ANOVA Post Hoc LSD

Nivo obrazovanja roditelja		Razlika M	SD	p
Deca su digitalno pismenija od odraslih	osnovna škola i manje	0,56	0,16	0,00
	viša škola ili visoka	0,19	0,09	0,03
	fakultet	0,35	0,07	0,00
	magisterijum/ master	0,36	0,12	0,00
	doktorat	0,83	0,24	0,00
Moje dete zna više o upotrebi tehnologije nego ja	osnovna škola i manje	-0,11	0,20	0,57
	viša škola ili visoka	0,29	0,11	0,01
	fakultet	0,26	0,09	0,00
	magisterijum/ master	0,55	0,14	0,00
	doktorat	0,66	0,30	0,03

Dalje analize su pokazale da postoji statistički značajna, ali niska negativna korelacija između digitalne pismenosti roditelja i mišljenja da su deca digitalno pismenija od odraslih (Tabela 4), odnosno da njihovo dete zna više o digitalnim tehnologijama od roditelja (Tabela 5), što je i očekivan podatak. Većina roditelja smatra da deca digitalnu pismenost razvijaju u školi (82,5%) ili samostalno (59,5%). Ipak, nešto više od polovine ispitanih roditelja (53,4%) prepoznaje da je razvijanje digitalne pismenosti dece prvenstveno zadatak roditelja. Zanimljiv je podatak da postoji statistički značajna, ali veoma niska, dakle neznatna korelacija između digitalne pismenosti roditelja i mišljenja da je razvijanje digitalne pismenosti dece prvenstveno zadatak roditelja (Tabela 4). Sličan nalaz dobijen je i u odnosu na prepoznavanje važnosti praćenja dečjih digitalnih aktivnosti (sa čime se slaže 75% roditelja), ali vrednost Pirsonovog koeficijenta ukazuje na statistički značajnu, međutim neznatnu korelaciju sa samoprocenom digitalne pismenosti (Tabela 4).

Tabela 4. Povezanost digitalne pismenosti roditelja i mišljenja o digitalnoj pismenosti dece

Digitalna pismenost roditelja	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>N</i>
Deca su digitalno pismenija od odraslih.	-0,24	0,00	611
Digitalnu pismenost deca treba da razvijaju u školi.	-0,02	0,67	611
Deca digitalnu pismenost razvijaju samostalno.	-0,07	0,10	611
Digitalno opismenjavanje dece je prvenstveno zadatak roditelja.	0,18	0,00	611
Važno je da roditelji prate kako njihova deca koriste digitalne tehnologije.	-0,09	0,02	611
Korišćenje tehnologija dovodi do razvoja veština neophodnih za život u digitalnom društvu.	0,24	0,00	611
Rano upoznavanje sa digitalnim tehnologijama omogućava deci da se kasnije bolje snalaze u digitalnom društvu.	0,10	0,02	611

Prema dobijenim podacima, većina roditelja smatra da korišćenje tehnologije (82,3%), i to na ranom uzrastu (54,3%) dovodi do razvoja veština neophodnih za život u digitalnom društvu, što deci omogućava da se kasnije bolje u njemu snalaze. Za ove stavove, slično prethodno dobijenim rezultatima, utvrđena je statistički značajna, ali veoma slaba povezanost sa samoprocenom digitalne pismenosti (Tabela 4).

Oснаženost roditelja za razvijanje digitalne pismenosti kod dece

Oснаženost roditelja za digitalno roditeljstvo ispitivana je putem četvorostepene skale procene. Stavovi korišćeni za dobijanje kompozitnog skora osnaženosti za digitalno roditeljstvo prikazani su u Tabeli 5, gde su jasno označena četiri stava koja su za potrebe formiranja kompozitnog skora rekodirana. Dobijeni podaci ukazuju na to da 76,1% roditelja dobro procenjuje sopstvenu osnaženost za digitalno roditeljstvo ($M=2,77$, $SD=0,51$), a to korelira sa samoprocenom digitalne pismenosti ($r=0,64$, $p=0,00$), što je očekivan podatak i u skladu sa rezultatima drugih istraživanja (Fidan & Olur, 2023; Garmendia et al., 2020; Pons-Salvador et al., 2022).

Postoje razlike u osnaženosti za digitalno roditeljstvo u odnosu na nivo obrazovanja roditelja ($F=5,57$, $df=5$, $p=0,00$). *Post hoc* LSD testom utvrđeno je da su razlike statistički značajne između roditelja sa završenom osnovnom ($M=2,58$; $SD=0,44$) i srednjom školom ($M=2,67$; $SD=0,49$), u odnosu na roditelje sa završenim višim ($M=2,85$; $SD=0,53$), fakultetskim ($M=2,83$; $SD=0,49$), master ($M=2,99$; $SD=0,56$) ili doktorskim ($M=2,78$; $SD=0,15$) studijama. Ovi podaci su u skladu sa rezultatima drugih istraživanja (Zhang & Livingstone, 2019).

Iako polovina roditelja (53%) izjavljuje da njihovo dete zna više o upotrebi tehnologije u odnosu na njih, dobijeni podaci pokazuju da je većina dovoljno merodavna da pomogne svom detetu u pravilnom korišćenju tehnologije (76,4%). Ovaj podatak, takođe korelira sa samoprocenom digitalne pismenosti roditelja, što potvrđuje vrednost Pirsonovog koeficijenta (Tabela 5). Nije utvrđena povezanost sa godinama života roditelja ($p>0,05$), dok sa uzrastom deteta postoji veoma slaba negativna povezanost ($r=-0,09$, $p<0,05$), što ne odgovara sasvim rezultatima drugih istraživanja (FOSI, 2014). Može se zaključiti da postoji izvesna tendencija – što su deca mlađa, roditelji se osećaju kompetentnijim da im pruže pomoć u korišćenju tehnologije.

Više od polovine ispitanih roditelja (67,7%) izjavljuje da se dobro snalaze s tehnologijom i da su spremni na roditeljske izazove digitalnog doba. Većina roditelja je mišljenja da vešto nadziru i regulišu kako njihovo dete koristi tehnologiju (73,3%) i da se dobro snalaze u pružanju podrške svom detetu da pravilno koristi tehnologiju (78,8%). Za ove podatke utvrđena je statistički značajna korelacija sa samoprocenom digitalne pismenosti (Tabela 5).

Tabela 5. Povezanost digitalne pismenosti roditelja i pojedinačnih aspekata osnaženosti za digitalno roditeljstvo

Digitalna pismenost roditelja	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>N</i>
Dovoljno sam kompetentan/na da mogu da pomognem svom detetu u korišćenju tehnologija.	0,60	0,00	611
Dobro se snalazim s tehnologijom tako da sam spreman/na za izazove digitalnog roditeljstva.	0,51	0,00	611
Vešto nadzirem i regulišem kako moje dete upotrebljava digitalne tehnologije.	0,32	0,00	611
Dobro se snalazim u pružanju podrške svom detetu da pravilno koristi digitalne tehnologije.	0,40	0,00	611
Poznati su mi rizici i opasnosti na koje dete može da naiđe na internetu.	0,12	0,00	611
Svoje sposobnosti za posredovanje u upotrebi digitalnih tehnologija od strane dece procenjujem kao natprosečne u odnosu na druge roditelje.	0,36	0,00	611
Osećam se nesigurno da budem roditelj u digitalnom dobu.*	-0,32	0,00	611
Plaši me to što ne znam s kojom vrstom opasnosti moje dete može da se suoči na internetu.*	-0,26	0,00	611
Nedostaje mi znanja o različitim oblicima zaštite dece na internetu.*	-0,41	0,00	611
Moje dete zna više o upotrebi tehnologije nego ja.*	-0,39	0,00	611

**Napomena:* Označeni stavovi su za potrebe računanja kompozitnog skora rekodirani kako bi predstavljali osnaženost za digitalno roditeljstvo.

S druge strane, ima roditelja (44,8%) koji se osećaju nesigurnim da budu roditelji u digitalnom dobu i koje plaši to što ne poznaju sa kojom vrstom opasnosti njihovo dete može da se suoči na internetu (43,1%). Kod ovih podataka uočena je očekivana negativna korelacija sa samoprocenom digitalne pismenosti roditelja (Tabela 5).

Diskusija i obrazovne implikacije

Fokus ovog rada usmeren je na istraživanje digitalne pismenosti roditelja i njihove osnaženosti za digitalno roditeljstvo. Digitalna pismenost roditelja razmatrana je na osnovu samoprocene digitalne pismenosti roditelja u odnosu na Evropski okvir digitalne pismenosti svih građana (Vuorikari et al., 2022). Analizom dobijenih podataka ustanovljeno je da se digitalna pismenost roditelja može svesti na dve dimenzije:

- tehničko-bezbednosnu dimenziju koja podrazumeva bezbedno i adekvatno korišćenje digitalnih alata;

- komunikaciono-kreativnu koja podrazumeva komunikaciju, kreiranje sadržaja i upravljanje informacijama na internetu.

Ovako dobijen dvodimenzionalni okvir digitalne pismenosti roditelja podudara se sa okvirom koji Romero određuje kroz četiri skupa digitalnih veština (Romero, 2014). Naime, prva dimenzija dobijena u ovom istraživanju je tehničko-bezbednosna i odgovara skupu koji Romero naziva osnovnim digitalnim veštinama. Ostala tri skupa, prema okviru koji predlaže ovaj autor, po sadržaju odgovaraju komunikaciono-kreativnoj dimenziji dobijenoj u ovom istraživanju. Roditelji procenjuju prosečnim vrednostima sopstvenu digitalnu pismenost, sa malim razlikama u odnosu na pomenute dimenzije, i to tako da su višim vrednostima procenjene one digitalne veštine i kompetencije koje se tiču komunikacije na internetu, kreiranja digitalnih sadržaja i upravljanja informacijama. Dobijeni podaci su veoma optimistični, jer pokazuju da većina roditelja smatra da razumeju kako funkcionišu digitalne tehnologije i izveštavaju da ih koriste razumno. Roditelji tvrde da imaju svest o sopstvenoj digitalnoj pismenosti i da se trude da unapređuju svoje digitalne veštine. Navedeni podaci oslikavaju podsticajan kontekstualni nivo za razvijanje digitalne pismenosti dece. Većina roditelja, koja je učestvovala u istraživanju, kao digitalno aktivni pojedinci svesni značaja unapređivanja digitalnih veština, pružaju dobar primer svojoj deci za adekvatna digitalna iskustva.

Kada izveštavaju o digitalnoj pismenosti dece, većina roditelja smatra da su deca digitalno pismenija od njih i da znaju više o upotrebi tehnologije, što je u skladu sa rezultatima drugih istraživanja (Livingstone et al., 2014). Ovakav nalaz ne iznenađuje, jer se digitalna pismenost najčešće svodi na niz tehničkih i operativnih veština. Roditelji svoje sposobnosti upravo u tom domenu digitalne pismenosti ocenjuju nižim vrednostima. Međutim, pored tehničke sposobnosti da se adekvatno rukuje tehnologijom, digitalna pismenost obuhvata i niz kognitivnih i socijalnih kompetencija neophodnih za delovanje u digitalnom okruženju. U tom aspektu su odrasli kompetentniji od dece, što odgovara dobijenim rezultatima, a prema kojima roditelji višim vrednostima procenjuju svoje sposobnosti upravo u ovom domenu. Za decu, s druge strane, ne važi nužno da su digitalno pismena samo zbog toga što pripadaju generacijama za koje se pretpostavlja da vešto barataju tehnologijom, da se lako privikavaju na načine na koje ona funkcioniše i bez straha sa njom eksperimentišu.

Postoji usaglašenost između pomenutih podataka sa rezultatima koji pokazuju da je nešto više od polovine ispitanih roditelja prepoznalo sopstvenu ulogu u razvijanju digitalne pismenosti kod dece i da većina smatra da deca digitalnu pismenost razvijaju u školi. Na primer, zanimljiv je podatak da postoji, iako neznatna, statistički značajna korelacija između digitalne pismenosti roditelja i

mišljenja da je razvijanje digitalne pismenosti dece prvenstveno zadatak roditelja. Na osnovu ovih rezultata može se zaključiti da postoji izvesna tendencija digitalno pismenijih roditelja da prepoznaju svoju ulogu u razvijanju digitalne pismenosti dece. Međutim, ostaje otvoreno pitanje zašto je, uprkos slaboj povezanosti sa digitalnom pismenosti roditelja, tako mali procenat njih prepoznao svoju ulogu u procesu razvijanja digitalne pismenosti dece i koje to druge karakteristike roditelja utiču na oblikovanje ovakvog stava.

Značajan je podatak da većina roditelja prepoznaje važnost praćenja dečjih digitalnih aktivnosti, što je takođe statistički značajno i u veoma maloj meri povezano sa samoprocenom digitalne pismenosti. To je, međutim, optimističan rezultat i može da znači da roditelji, bez obzira na procenu sopstvene digitalne pismenosti, prepoznaju važnost uloge roditelja u praćenju dečjih digitalnih aktivnosti i razvijanju digitalne pismenosti dece. Slično tome sagledava se i sledeći rezultat. Većina roditelja smatra da korišćenje tehnologije doprinosi razvoju veština neophodnih za život u digitalnom društvu, a više od polovine ističe važnost korišćenja tehnologije u ranom uzrastu. Navedeni podaci su u slaboj vezi sa samoprocenom digitalne pismenosti, iz čega proizlazi zaključak da, bez obzira na to kako su procenili svoju digitalnu pismenost, roditelji prepoznaju da deca treba da koriste tehnologiju od ranog uzrasta kako bi razvili veštine koje zahteva život u digitalnom društvu. Ovo može značiti da roditelji, posebno u ranom uzrastu dece, prepoznaju potrebu da im omoguće pristup tehnologiji i na taj način podrže razvoj njihove digitalne pismenosti. Prethodno pomenuto potvrđuje da roditelji shvataju značaj podržavajućeg porodičnog okruženja u kojem dostupnost i korišćenje tehnologije od ranog uzrasta igraju važnu ulogu u podsticanju razvoja digitalne pismenosti dece.

Međutim, procenat roditelja koji prepoznaje sopstvenu ulogu u procesu razvijanja digitalne pismenosti dece je nedovoljan, u odnosu na ono što su zahtevi roditeljstva u digitalnom dobu. Ovde se otvara pitanje zbog čega roditelji, bez obzira na to kako procenjuju sopstvenu digitalnu pismenost, ne percipiraju razvijanje digitalne pismenosti dece kao prevashodno zadatak roditelja. Razlog tome može biti njihova (ne)osnaženost da adekvatno odgovore na tako važan zadatak. Upravo zbog toga razvijanje digitalne pismenosti se pre svega prepoznaje kao zadatak formalnog obrazovanja. U skladu sa tim, bilo je važno istražiti i mišljenje roditelja o osnaženosti za digitalno roditeljstvo i razvijanje digitalne pismenosti u porodičnom kontekstu.

Podaci o osnaženosti roditelja za digitalno roditeljstvo i podsticanje razvoja digitalne pismenosti kod dece su optimistični. Prema dobijenim rezultatima većina roditelja jeste osnažena za digitalno roditeljstvo i dovoljno sposobna da pomogne svom detetu u pravilnom korišćenju tehnologije. Roditelji smatraju da su osnaženi

i za restriktivno i za aktivno posredovanje u dečjim digitalnim aktivnostima, odnosno da su vešti u nadziranju i regulisanju upotrebe tehnologije od strane dece, ali i u pružanju podrške svom detetu da tehnologiju pravilno koristi. I ovi nalazi pozitivno koreliraju sa digitalnom pismenošću roditelja, što je u skladu sa nalazima istraživanja po kojima je digitalna pismenost roditelja prediktor samoefiksanosti u domenu digitalnog roditeljstva (Fidan & Olur, 2023) i povezana je sa njihovom sposobnošću da adekvatno podrže dečje digitalne aktivnosti (Garmendia et al., 2020; Pons-Salvador et al., 2022). Međutim, i dalje ostaje otvoreno pitanje zbog čega polovina roditelja ne prepoznaje razvijanje digitalne pismenosti dece, pre svega kao zadatak roditelja. Odgovor se može pronaći u nesigurnosti jednog broja roditelja za roditeljstvo u digitalnom dobu, što se može tumačiti dvojako. S jedne strane kao osećanje straha usled doživljaja nedovoljne sopstvene digitalne pismenosti i osnaženosti za digitalno roditeljstvo, dok s druge strane stoji pretpostavka da strahovi pozitivno koreliraju sa sve boljim poznavanjem izazova u digitalnom okruženju. Ovom pitanju bi se moglo posvetiti više pažnje u budućim istraživanjima.

Ograničenja istraživanja

Treba napomenuti i potencijalna ograničenja ovog istraživanja i ona se pre svega odnose na odabir metode i tehnike, kao i na odabir uzorka istraživanja. Tehnike samoiskaza (anketiranje i skaliranje) pogodne su za istraživanja u oblasti porodičnog vaspitanja, iako poseduju ograničenja u vidu socijalno poželjnih odgovora i drugih pristrasnosti, kao i ograničenja koja proizlaze iz tipa pitanja, odnosno formulacije stava (Bodroški Spariosu, 2004). Na primer, iako je za samoprocenu digitalne pismenosti roditelja korišćena skala sa stavovima koji jasno predstavljaju različite komponente ovog fenomena, kada je reč o izveštavanju roditelja o digitalnoj pismenosti dece, ostaje otvoreno pitanje šta zapravo oni podrazumevaju pod ovim konceptom (samo tehničke i operativne veštine ili i druge kognitivne i socijalne veštine o kojima su izveštavali prilikom samoprocene sopstvene digitalne pismenosti). To dalje može imati implikacije za donošenje zaključaka o tome kakvu ulogu roditelji mogu imati u procesu razvijanja digitalne pismenosti u porodičnom kontekstu. Navedeno ograničenje, kao i druge slabosti korišćene tehnike, mogu se prevazići korišćenjem više različitih metoda, tehnika i izvora informacija (Bodroški Spariosu, 2004). U ovom slučaju, kvalitativni istraživački pristup sa odgovarajućom tehnikom, može doprineti prevazilaženju ograničenja korišćene metodologije, ali i dubljem razumevanju kompleksnosti fenomena digitalne pismenosti i njenog razvijanja u porodičnom kontekstu. Značajna dopuna ovim podacima bilo bi izveštavanje o razvijanju digitalne pismenosti u poro-

dičnom kontekstu iz perspektive deteta. Na taj način bi se potpunije sagledao porodični kontekst za razvijanje digitalne pismenosti dece, koji je u okviru ovog istraživanja sveden na odnos roditelj-dete-tehnologija, a svakako da obuhvata i odnose među roditeljima, ali i među decom u porodici koja takođe jedna drugu podržavaju i podstiču u razvijanju digitalne pismenosti.

Još jedno od ograničenja ovog istraživanja ogleda se u reprezentativnosti i strukturi uzorka, naročito u pogledu raspodele uzorka po polu. Uzorak je prigradan i u istraživanju su u znatno većem procentu učešće uzele majke što je onemogućilo adekvatno sagledavanje razlika u digitalnoj pismenosti roditelja prema polu. Primećeno je da se u oblasti porodičnog vaspitanja donose zaključci koji izgledaju kao univerzalni, a zapravo određuju specifičnosti jedne grupe, najčešće majki (Bodroški Spariosu, 2004). U skladu sa tim, preporuka za buduća istraživanja bi bila da uzorak bude reprezentativan i da se ujednači zastupljenost ispitanika i u odnosu na pol, ali i u odnosu na druge ključne varijable (mesto stanovanja i nivo obrazovanja).

Obrazovne implikacije

Roditelji ističu važnost uloge škole u razvijanju digitalne pismenosti, što dalje implicira otvaranje mogućnosti da se u školama radi na pružanju podrške roditeljima i njihovom osnaživanju da se uključe u proces razvijanja digitalne pismenosti dece. Uz unapređivanje roditeljskih kompetencija u sferi digitalnog roditeljstva, istovremeno bi trebalo ohrabriti decu da se obraćaju za pomoć svojim roditeljima, koji su važan izvor podrške, čak i onda kada ih deca procenjuju kao manje digitalno pismene u odnosu na sebe. Istraživanje koje su sveli Kuzmanović i saradnici (2019) pokazalo je da su deca, bez obzira na podržavajuće porodično i školsko okruženje, uglavnom prepuštena sama sebi u digitalnom okruženju.

Naspram kritika savremene kulture roditeljstva koja je, pored ostalog, usmerena na profesionalizaciju i razvoj kompetencija roditelja kroz učenje i obuke (Bodroški Spariosu, 2023; Bodroški Spariosu & Senić Ružić, 2020), stoji digitalni kontekst koji čini podršku roditeljstvu ne samo opravdanom, već i neophodnom. Digitalni svet je za roditelje i dalje novo i ne sasvim poznato okruženje, te i oni imaju potrebu za podrškom u procesu razvijanja digitalne pismenosti i osnaživanja za digitalno roditeljstvo. U tom procesu važna je uloga stručnjaka iz oblasti obrazovanja koja se posmatra iz različitih uglova delovanja – naučni, teorijski, obrazovni i praktični (Senić Ružić et al., 2023). Praktično delovanje obrazovnih stručnjaka (kreiranje i realizovanje obuka za roditelje i radionica, savetodavni rad...) trebalo bi da bude sistemski podržano zarad uspešnog osnaživanja

roditelja za adekvatnu upotrebu tehnologije i učestvovanje u procesu razvijanja digitalne pismenosti kod dece.

Zaključak

Savremeni roditelji pristupaju digitalnom roditeljstvu na jedan od tri načina: otporom prema digitalnim tehnologijama i njihovim izbacivanjem iz porodičnog vaspitanja; balansiranjem, odnosno selektivnim dozvoljavanjem pojedinih digitalnih praksi; ili potpunim prihvatanjem i iskorišćavanjem obrazovnih i drugih potencijala digitalnih tehnologija (Livingstone & Blum-Ross, 2020). Bez obzira na to koji pristup biraju, roditelji ostaju važan i odgovoran činilac u pripremi svoje dece za život u digitalnom dobu, odnosno u podržavanju razvoja digitalne pismenosti dece. Pre svega, poželjno je da roditelji svojoj deci omoguće podsticajno tehnološko okruženje za razvijanje digitalne pismenosti, odnosno funkcionalni pristup tehnologijama. Potom, roditelji treba da budu svesni sopstvene uloge modela na osnovu koje njihova deca usvajaju načine korišćenja tehnologije, naročito u najranijem uzrastu. Važno je da roditelji zajedno sa decom učestvuju u njihovim digitalnim aktivnostima, prateći njihova interesovanja i potrebe, te sa decom razgovaraju o potencijalima, rizicima i načinima korišćenja digitalnih tehnologija. Konačno, od roditelja se očekuje da budu proaktivni, da se osnažuju i kontinuirano razvijaju sopstvenu digitalnu pismenost kako bi mogli na odgovarajući način da učestvuju i podržavaju adekvatno korišćenje digitalnih tehnologija, odnosno razvoj digitalne pismenosti dece u porodičnom kontekstu.

Reference

- ANDERSON, M., SMITH, A., & PAGE, D. (2016). *Parents, teens and digital monitoring*. Pew Internet & American Life Project <https://www.pewresearch.org/internet/2016/01/07/parents-teens-and-digital-monitoring/>
- BODROŠKI SPARIOSU, B. (2004). Tehnike i instrumenti u empirijskim istraživanjima porodičnog vaspitanja, *Nastava i vaspitanje*, 53(2–3), 233–259.
- BODROŠKI SPARIOSU, B. (2023). Are we still thinking about education as pedagogues? In S. Zuković (Ed.), *Pedagogy – Yesterday, today, tomorrow: book of proceedings* (pp.45–51). Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.
- BODROŠKI SPARIOSU, B., & SENIĆ RUŽIĆ, M. (2020). Savremena kultura roditeljstva: pedagoške implikacije. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 52(1), 7–39.
- CHAUDRON, S., DI GIOIA, R., & GEMO, M. (2018). Young children (0–8) and digital technology, a qualitative study across Europe. *JRC Science for Policy Report*. EUR 29070. <https://doi.org/10.2760/294383>

- EUROSTAT. (2023). Digital economy and society statistics – households and individuals. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals
- FIDAN, N. K., & OLUR, B. (2023). Examining the relationship between parents' digital parenting self-efficacy and digital parenting attitudes. *Education and Information Technologies*, 28, 1–16. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11841-2>
- FOSI. (2014). *Parenting in the digital age. How parents weigh the potential benefits and harms of their children's technology use*. FOSI. <https://www.fosi.org/policy-research/parenting-digital-age>
- FOSI. (2015). Parents, privacy and technology use. [Research Report]. Retrieved from <https://www.fosi.org/policy-research/parents-privacy-technology-use>
- FOSI. (2020). Tools for today's digital parents. [Technical Report]. Retrieved from <https://www.fosi.org/policy-research/tools-for-todays-digital-parents>
- GARMENDIA, M., GARITAONANDIA, C., MARTINEZ, G., & CASADO, M. Á. (2012). The effectiveness of parental mediation. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (Eds.), *Children, risk and safety on the internet* (pp. 231–244). Policy Press.
- GARMENDIA, M., MARTÍNEZ, G., & LARRAÑAGA, N. (2020). *Las Madres y Padres en la Convergencia Mediática*. Universidad del País Vasco. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11433.62565>
- JISC. (2014). Developing digital literacies guide. Retrieved from https://digitalcapability.jiscinvolve.org/wp/files/2014/09/JISC_REPORT_Digital_Literacies_280714_PRINT.pdf
- KILDARE, C. A., & MIDDLEMISS, W. (2017). Impact of parents mobile device use on parent-child interaction: A literature review. *Computers in Human Behavior*, 75, 579–593. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.06.003>
- KOVAČEVIĆ, M., ŠUTIĆ, V., RAJČEVIĆ, U., & MINAEV, I. (2022). *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2022*. Republički zavod za statistiku. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G202216017.pdf>
- KUZMANOVIĆ, D., PAVLOVIĆ, Z., POPADIĆ, D., & MILOŠEVIĆ, T. (2019). *Korišćenje interneta i digitalne tehnologije kod dece i mladih u Srbiji: rezultati istraživanja Deca Evrope na internetu*. Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- LAW, N., WOO, D., DE LA TORRE, J., & WONG, G. (2018). *A Global Framework of Reference on Digital Literacy Skills for Indicator 4.4.2*. UNESCO Institute for Statistics.
- LIVINGSTONE, S., & BLUM-ROSS, A. (2020). *Parenting for a Digital Future: How Hopes and Fears about Technology Shape Children's Lives*. Oxford University Press.
- LIVINGSTONE, S., BLUM-ROSS, A., PAVLICK, J., & ÓLAFSSON, K. (2018). *In the digital home, how do parents support their children and who supports them? Parenting for a Digital Future: Survey Report 1*. Retrieved from <https://eprints.lse.ac.uk/87952/>
- LIVINGSTONE, S., & BYRNE, J. (2018). Parenting in the Digital Age. The Challenges of Parental Responsibility in Comparative Perspective. In G. Mascheroni, C. Ponte, & A. Jorge (Eds.), *Yearbook – Digital Parenting The Challenges for Families in the Digital Age* (pp. 19–30). The International Clearinghouse on Children, Youth and Media, Nordicom, & University of Gothenburg.

- LIVINGSTONE, S., & HELSPER, E. (2008). Parental mediation and children's internet use. *Journal of Broadcasting, & Electronic Media*, 52(4), 581–599.
- LIVINGSTONE, S., MARSH, J., PLOWMAN, L., OTTOVORDEMGENTSCHENFELDE, S., & FLETCHER-WATSON, B. (2014). Young children (0– 8) and digital technology: A qualitative exploratory study – national report – UK. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/60799/>
- LIVINGSTONE, S., MASCHERONI, G., DREIER, M., CHAUDRON, S., & LAGAE, K. (2015). *How parents of young children manage digital devices at home: The role of income, education and parental style*. EU Kids Online, LSE. <https://eprints.lse.ac.uk/63378/>
- LIVINGSTONE, S., ÓLAFSSON, K., HELSPER, E. J., LUPIÁÑEZ-VILLANUEVA, F., VELTRI, G. A., & FOLKVORD, F. (2017a). Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *Journal of communication*, 67(1), 82–105. <https://doi.org/10.1111/jcom.12277>
- LIVINGSTONE, S., SEFTON-GREEN, J., & BLUM-ROSS, A. (2017b). *Parenting for a digital future: Data tables for reports 1–4*. LSE. Retrieved from <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/preparing-for-a-digital-future/P4DF-Data-tables.pdf>
- LORENZ, T., & KAPELLA, O. (2020). Children's ICT use and its impact on family life. *Di-giGen – working paper series*, 1. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.12587975.v1>
- MARSH, J., HANNON, P., LEWIS, M., & RITCHIE, L. (2017). Young children's initiation into family literacy practices in the digital age. *Journal of Early Childhood Research*, 15(1), 47–60. <https://doi.org/10.1177/1476718X1558209>
- MASCHERONI, G., LIVINGSTONE, S., DREIER, M., & CHAUDRON, S. (2016). *Learning versus play or learning through play. How parents' imaginaries, discourses and practices around ICTs shape children's (digital) literacy practices*. Edizioni Centro Studi Erickson.
- MASCHERONI, G., PONTE, C., & JORGE, A. (Eds.). (2018). Digital parenting: The challenges for families in the digital age, Yearbook 2018. Retrieved from <https://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?dswid=7&pid=diva2%3A1265024>
- MODECKI, K. L., GOLDBERG, R. E., WISNIEWSKI, P., & ORBEN, A. (2022). What is digital parenting? A systematic review of past measurement and blueprint for the future. *Perspectives on Psychological Science*, 17(6), 1673–1691.
- NEVSKI, E., & SIIBAK, A. (2016). Mediation practices of parents and older siblings in guiding toddlers' touchscreen technology use: An ethnographic case study. *Media Education Studies & Research*, 7, 320–340.
- NIKKEN, P., & SCHOLS, M. (2015). How and why parents' guide the media use of young children?. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3423–3435. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0144-4>
- OECD. (2001). *Learning to change: ICT in schools*. OECD Publications.
- OFCOM. (2023). Adults' Media Use and Attitudes report 2023. Retrieved from https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0028/255844/adults-media-use-and-attitudes-report-2023.pdf

- PANTIĆ, I. (2021). Roditeljstvo u digitalnom okruženju. U I. Jeremić, N. Nikolić i N. Koruga (ur.), *Vaspitanje i obrazovanje u digitalnom okruženju – Zbornik radova sa nacionalnog naučnog skupa Susreti pedagoga* (str. 63–67). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta i Pedagoško društvo Srbije.
- PANTIĆ, I. (2022). Izazovi roditeljstava u vreme krize. U Ž. Krnjaja, M. Senić Ružić i Z. Milošević (ur.), *Obrazovanje u vreme krize i kako dalje – Zbornik radova sa nacionalnog naučnog skupa Susreti pedagoga* (str.78–82). Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta i Pedagoško društvo Srbije.
- FLOWMAN, L., STEPHEN, C., & MCPAKE, J. (2010). Supporting young children's learning with technology at home and in preschool, *Research Papers in Education*, 25(1), 93–113. <https://doi.org/10.1080/02671520802584061>
- FLOWMAN, L., STEVENSON, O., STEPHEN, C., & MCPAKE, J. (2012). Preschool children's learning with technology at home. *Computers & Education*, 59(1), 30–37. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.11.014>
- PONS-SALVADOR, G., ZUBIETA-MÉNDEZ, X., & FRIAS-NAVARRO, D. (2022). Parents' digital competence in guiding and supervising young children's use of the Internet. *European Journal of Communication*, 37(4), 443–459. <https://doi.org/10.1177/02673231211072669>
- ROMERO, M. (2014). Digital literacy for parents of the 21st century children. *Elearning Papers*, 38, 32–40.
- SENIĆ RUŽIĆ, M. (2021). Ka kritičkom digitalnom obrazovanju: kako razvijati digitalnu pismenost? U V. Spasenović (ur.), *Obrazovanje u vreme covid krize. Gde smo i kuda dalje: zbornik radova* (str. 169–182). Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- SENIĆ RUŽIĆ, M., PANTIĆ, I., & ŠARANČIĆ, M. (2023). Reflections of the digital environment on family education – the need for parent empowerment. In S. Zuković (Ed.), *Pedagogy – Yesterday, today, tomorrow: Book of proceedings* (pp. 107–114). Faculty of Philosophy, University of Novi Sad.
- SHARPE, R., & BEETHAM, H. (2010). Understanding students' uses of technology for learning: Towards creative appropriation. In R. Sharpe, H. Beetham, & S. de Freitas (Eds.), *Rethinking learning for the digital age: How learners shape their experiences* (pp. 85–99). Routledge.
- VUORIKARI, R., KLUZER, S., & PUNIE, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens* – With new examples of knowledge, skills and attitudes. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>
- ZHANG, D., & LIVINGSTONE, S. (2019). *Inequalities in how parents support their children's development with digital technologies. Survey Report 4*. LSE. Retrieved from <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/preparing-for-a-digital-future/P4DF-Report-4.pdf>
- ZIMMERMAN, M. A. (2000). Empowerment theory: Psychological, organizational and community level of analysis. In J. Rappaport, & E. Seidman (Eds.), *Handbook of community psychology* (pp. 43–63). Plenum Press.